

<https://liar.ui.ac.ir/?lang=en>

Literary Arts

E-ISSN: 2322-3448

Document Type: Research Paper

Vol. 17, Issue 1, No.50, Spring 2025, pp. 1-26

Received: 13/07/2024

Accepted: 14/10/2024

Analysis of Imagery in the Selected Poems of Bakhtiari and Boyerahmadi

Mohamad Sadegh Saberi

Ph. D. Student of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
msadegh.saberi67@gmail.com

Syed Morteza Hashemi Babahydari *

Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
bluelagoon_mh@yahoo.com

Mohammad Hossein Nikdar Asl

Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Yasouj University, Yasouj, Iran
mnikdarasl@yu.ac.ir

Abstract

Simile, metaphor, irony, and exaggeration are rhetorical elements that are widely used in the epic poems of Bakhtiari and Boyerahmadi. The current study aims to investigate these rhetorical elements in the epic poems of Bakhtiari and Boyerahmadi. After examining and analyzing the rhetorical features in a selection of Bakhtiari and Boyer Ahmadi's epic poems, it can be argued that the element of simile (sensory to sensory) has the highest frequency use, comparing the warriors to lions, tigers, wolves, and Rostam in terms of physical strength and fighting ability. Similarities are taken from the mountain environment, livestock life, animals, and birds where they live. Metaphor is another figure of speech that is used in the studied poems to show the fighting art of warriors and to summarize and simplify martial concepts.

In the epic poems of Bakhtiari and Boyer Ahmadi, lions, leopards, and naked snakes are metaphors for warriors or clan warriors. The use of irony in these poems is indicative of the quality of warriors and their readiness to fight more wars. There have been instances of exaggeration in terms of the description of ethnic heroes in order to show the glory and awe of their fighting.

Keywords: Folk Culture, Bakhtiari People, Boyer Ahmadi People, Epic Poems, Imaginary Images.

*Corresponding author

Saberi, M. S. Hashemi, S. M., & Nikdar Asl, M. H. (2025). The study of imagery analysis in the selected poetries of Bakhtiari and Boyerahmadi. *Literary Arts*, 17(1), 1-26.

2322-3448 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

10.22108/liar.2024.142069.2391

Introduction

The existence of chaotic, warlike, rebellious regions, surrounded by impassable mountains and the battle with harsh nature and predatory animals has caused the epic expressions in the poems of Bakhtiari and Boyer Ahmadi to have a significant effect. Simile, metaphor, irony, and exaggeration are rhetorical elements that are very crucial in terms of image creation in rhetorical issues. The hypothesis of this research is that these elements are the main image-creation elements in the epic poems of Bakhtiari and Boyer Ahmadi. With this in mind, this research tries to analyze the use of the most important forms of fantasy in a selection of the epic poems of Bakhtiari and Boyer Ahmadi. Additionally, it seeks to investigate which rhetorical elements are widely used in the epic poetry of Bakhtiari and Boyer Ahmadi. Accordingly, these rhetorical elements are first categorized and then analyzed by extracting examples of similes such as similes to hunting animals, similes to domestic and non-hunting animals, similes to mythological and heroic heroes, similes to natural elements, and so on.

Library studies in journals and authentic scientific sites show that some of the studies conducted on the popular culture and literature of Bakhtiari and Boyer Ahmadi people are related to the subject of the present research in terms of content including *Bait or Boyer Ahmadi's epic laments* by [Shahbazi \(2018a\)](#), *Descriptive and structural criticism of Bakhtiari's epic laments (Shokhins)*, *a type of popular poem* by [Shahbazi \(2018b\)](#), along with [Hajianpour and Siahpour's \(2013\)](#) *Reflection of nomadic politics Reza Shah in Boyer Ahmad's native poems and songs*. However, so far, to the best of our knowledge, no independent scientific investigation has been done on the subject of this research.

Materials and Methods

In terms of purpose, the current study is fundamental, and in terms of data collection, it is based on field-library studies and qualitative content analysis and categorization of structured interviews. After the interviews were recorded, coded, and translated from the Lori dialect into Farsi, the materials related to the research subject were noted and analyzed. The research data (poems) have been quoted from folk poems in addition to printed sources. To select folk poems and also to recognize the correct form of some words, assistance was received from Bakhtiari and Boyer Ahmadi speakers (in the form of 5-10 minute field interviews). The interviewees were selected from *Shahnameh* singers and narrators of folk and epic poems who were interested in participating in the interview and were mostly over sixty years old.

Research Findings

This research, based on library and field studies and employing qualitative content analysis and structured interviews, aims to analyze the rhetorical features in Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry. It specifically focuses on examining and analyzing the application of the most important figures of speech in a selected corpus of Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry. The existence of turbulent, war-prone, rebellious regions, enclosed within rugged mountains, and the struggle against a harsh nature and ferocious animals have resulted in epic manifestations being strikingly prominent in the poetry of the Bakhtiari and Boyer-Ahmadi people. Simile, metaphor, irony, and hyperbole are among the rhetorical elements that hold significant importance in rhetorical studies and are considered the central elements in Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry.

The findings of the research indicate that the most frequent manifestation of simile in Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry is the comparison of heroes' bravery, courage, and strength to predatory animals, domestic and non-predatory animals, mythological and epic heroes, and natural elements. This indicates a deep connection between Bakhtiari and Boyer-Ahmadi people and nature, and the mysteriousness of its elements in their ancient myths and beliefs.

Lions, leopards, wolves, and snakes are among the animals used metaphorically in Bakhtiari and Boyer-Ahmadi poetry to represent warriors. The presence of these animals in the habitat of the Bakhtiari and Boyer-Ahmadi people and their significant role as nature's ultimate warriors has led to their metaphorical use in Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry. One of the primary reasons for the prevalence of such metaphors can be attributed to the living environment of the Bakhtiari and Boyer-Ahmadi people. The animals used as metaphors are considered to be forces of nature and are

renowned for their ferocity during hunts and in times of danger. Bakhtiari and Boyer-Ahmadi poets have employed these themes to inspire and motivate their warriors, fostering a spirit of bravery.

In Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry, ironies are clearly visible and mostly appear as repetitive and clichéd expressions. The metaphors used in Bakhtiari and Boyer-Ahmadi epic poetry are primarily related to concepts such as readiness for war, courage, fearlessness, the annihilation of the enemy, a thirst for battle, and victory. These metaphors, often drawn from the harsh nature and nomadic lifestyle of these regions, are extensively used in these poems through similes like lions, leopards, swords, and daggers. In addition to conveying meaning, these metaphors contribute to the rhythm and musicality of the poetry and enhance the martial and heroic spirit. The metaphors employed in these poems primarily refer to the qualities of a prepared and brave warrior, numerous battle experiences, and the grief associated with war.

Discussion of Results and Conclusions

Considering the results of the present study, the following conclusions were drawn:

1. Simile, metaphor, irony, and exaggeration have been among the most used figures of speech in Bakhtiari's and Boyer Ahmadi's epic poems. Simile is one of the most frequent elements and usually is taken from the mountainous environment and people's livestock and agricultural life. It is mostly sense to sense, which can be attributed to the simple mind of the poets and audience of the poems, orality, recitation, and illiteracy of the singers.
2. Bakhtiari ethnic heroes have been likened to lions and Rostam, and Boyer Ahmadi to wolves, snakes, dragons, and Rostam, and their warrior women to lions and tigers.
3. Rostam and Bahram are among the heroic models that the warriors have been compared to. The high frequency of the words Rostam and Gerz shows that this epic character was a model for Bakhtiari and Boyer Ahmadi warriors.
4. Lions, tigers, wolves, and snakes are among the animals that are used as metaphors in their poems. The presence of these animals in the living places of the Bakhtiari and Boyer Ahmadi people and their special role as superior warriors of nature have made them metaphorical in the epic poems of Bakhtiari and Boyer Ahmadi.
5. Ironic expressions used mostly refer to the quality of warriors and their readiness to fight more wars and to be mourners.
6. There has been a great deal of exaggeration regarding the description of ethnic heroes to show the glory and awe of their fighting.

شروېشگاه علوم انساني ومطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني

تحلیل صورخیال در منتخبی از اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی

محمد صادق صابری، دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

msadegh.saberi67@gmail.com

سید مرتضی هاشمی باباحیدری* , دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

bluelagoon_mh@yahoo.com

محمد حسین نیکدار اصل، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

mnikdarasl@yu.ac.ir

چکیده

تشبیه، استعاره، کنایه و اغراق از جمله عناصر بلاغی هستند که در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی کاربرد فراوان دارد و در این پژوهش با توجه به اهمیت موضوع در تحلیل و شناخت اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، به بررسی و تحلیل آنها پرداخته شده است. پژوهش حاضر برپایه مطالعات کتابخانه‌ای میدانی و به روش تحلیل محتوای کیفی و مصاحبه‌های ساختاریافته انجام شده است. پس از بررسی و تحلیل ویژگی‌های بلاغی در منتخبی از اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی می‌شود گفت عنصر تشبیه (حسی به حسی) بیشترین کاربرد را دارد و جنگجویان را از نظر قدرت بدنی و توان جنگاوری به شیر، پلنگ، گرگ و رستم تشبیه کرده‌اند. مشبه‌ها از محیط کوهستانی، زندگی دامداری، حیوانات و پرندگان محل زندگی‌شان گرفته شده است. استعاره یکی دیگر از آرایه‌هایی است که در اشعار بررسی شده برای نشان دادن هنر جنگاوری جنگجویان و خلاصه کردن و ساده‌سازی مفاهیم رزمی به کار رفته است. در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، شیر، پلنگ و مارهای برهنه استعاره از جنگجویان و یا جنگجوی ایل است. کاربرد عنصر کنایه در این اشعار به نوعی کیفیت جنگجو و آماده بودن آنها انجام جنگ‌های بیشتر و عزادار بودن اشخاص را نشان می‌دهد. در توصیف قهرمانان قومی و برای نشان دادن شکوه و هیبت جنگاوری آنان اغراق کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ عامه، قوم بختیاری، قوم بویراحمدی، اشعار حماسی، صورخیال.

* مسئول مکاتبات

صابری، محمدصادق، هاشمی، سید مرتضی، نیکداراصل، محمدحسین. (۱۴۰۴). تحلیل صور خیال در منتخبی از اشعار بختیاری و بویراحمدی. *فنون ادبی*، ۱۷ (۱)، ۱-۲۶.

۱. بیان مسئله

حماسه‌ها، رزم‌ها و رجزخوانی‌های ایلی در گیرودار میدان‌های شور و هیجان منبع سرایش اشعاری است که در فرهنگ بختیاری و بویراحمدی نمود برجسته‌ای دارند. شاعران عامیانه‌سرای بختیاری و بویراحمدی روایات شفاهی قوم خویش را در قالب اشعاری تراژیک، حماسی و پررمزوراز چون میراثی گرانسنگ به امروزیان منتقل ساختند (ر.ک. قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۶۵). این موضوع بیانگر آن است که اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی را بیشتر سرایندگانی ناشناس در وصف قهرمانان قومی، سوگواری برای آنان، توصیف جنگ‌افزارها، الگوگیری از قهرمانان شاهنامه و ... سروده‌اند. سروده‌های حماسی بختیاری را «شوخین» (šowxīn) به معنای «شیخون» و بویراحمدی را بیت یا سوگ‌چکامه می‌گویند (شهبازی، ۱۳۹۸، ص. ۱۲۶). باتوجه به محل زندگی مردم بختیاری و بویراحمدی از جمله وجود کوهستان‌های صعب‌العبور در کنار مناطق پرآشوب، جنگ‌خیز، طغیانگر، محصور در کوه‌ها و نبرد با طبیعت خشن و حیوانات درنده از جمله گرگ و پلنگ و سرسخت‌بودن آنان سبب شده است تا نموده‌های حماسی در اشعار این مردمان جلوه بارزی داشته باشد (ر.ک. حسینی، ۱۳۸۱، ص. ۹؛ قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۴؛ بختیاری، ۱۳۶۲، ص. ۵۶). به همین دلیل بررسی و تحلیل ویژگی‌های بلاغی در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی از مهم‌ترین اهداف این پژوهش به‌شمار می‌رود.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی و از حیث گردآوری داده‌ها، برپایه مطالعات کتابخانه‌ای - میدانی و به‌روش تحلیل محتوای کیفی و مقوله‌بندی مصاحبه‌های ساختاریافته است. مصاحبه‌ها پس از ضبط، کدگذاری و از گوییش لری به فارسی برگردانده و مطالب مرتبط با موضوع پژوهش یادداشت‌برداری و تحلیل شده است.

داده‌های (اشعار) پژوهش علاوه بر منابع چاپ‌شده، از اشعار عامیانه نیز نقل شده‌اند. برای انتخاب اشعار عامیانه و همچنین تشخیص شکل درست برخی از واژگان از گویشوران بختیاری و بویراحمدی (به‌صورت مصاحبه‌های میدانی ۵ تا ۱۰ دقیقه‌ای) کمک گرفته شده است.

مصاحبه‌شوندگان از شاهنامه‌خوانان و راویان اشعار عامیانه و حماسی انتخاب شده‌اند که علاقمند به شرکت در مصاحبه بوده و اغلب بالای شصت سال سن داشته‌اند.

۳. پیشینه پژوهش

با توجه به جستجوهای کتابخانه‌ای در مجلات و سایت‌های معتبر علمی، تاکنون کار مستقلی درباره این موضوع انجام نگرفته است. برخی از پژوهش‌های انجام‌شده درباره فرهنگ و ادب عامه مردم بختیاری و بویراحمدی از جهت محتوایی باپژوهش حاضر مرتبط هستند که به آنها اشاره می‌شود:

۱. شهبازی (۱۳۹۸الف)، در «بیت یا سوگ‌چکامه‌های حماسی بویراحمدی» نتیجه می‌گیرد ۱۵ سوگ‌چکامه بویراحمدی را راویان دانای کل و پس از کشته‌شدن قهرمانانشان در نبرد با حکومت پهلوی سروده‌اند که طرح ساده، روایی و بدون اوج و فرود از مهمترین ویژگی‌های صوری آنها به‌شمار می‌رود. وی همچنین در «نقد توصیفی و ساختاری سوگ‌چکامه‌های حماسی بختیاری (شوخین‌ها)؛ گونه‌ای از اشعار عامه» همین موضوع را در ۲۴ شوخین بختیاری بررسی کرده است که طرحی ساده و روایی دارند. توصیف نبردها و شخصیت‌ها در این سوگ‌چکامه‌ها بسیار قوی است و راوی آنان نیز دانای کل است.

۳. **حاجیان‌پور و سیاهپور (۱۳۹۳)**، در «بازتاب سیاست عشایری رضاشاه در اشعار و سروده‌های بومی بویراحمد» به بازتاب سیاست رضاشاه ازجمله تغییر لباس، سوزاندن سیاه‌چادرها، مسئله خدمت و اسکان اجباری در برابر عشایر بویراحمدی پرداخته‌اند.

۴. **رنجبر و سیاهپور (۱۳۹۳)**، در «قیام عشایر جنوب در اشعار و سروده‌های محلی (۱۳۴۳—۱۳۴۱)» نتیجه می‌گیرند که سروده‌های حماسی بویراحمدی به تأثیر از سبک شاهنامه است که به گویش بویراحمدی در مدح مبارزان و توصیف نبردهای آنان سروده شده‌اند.

بررسی‌های انجام‌شده بیانگر آن است که درباره تحلیل صورخیال در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی پژوهشی مستقل صورت نگرفته است و در پژوهش حاضر، به تحلیل همین موضوع پرداخته شده است. ازسوی دیگر انجام این پژوهش می‌تواند راهگشای مطالعات مربوط به شناخت جنبه‌های حماسی و موضوعات پیرامون آن در ادب فارسی باشد.

۴. تحلیل صورخیال در منتخبی از اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی

خیال یکی از عناصر سازنده شعر و به‌نوعی عنصر اصلی بیان شاعرانه محسوب می‌شود. شاعران برای به تصویر کشاندن مفاهیم ذهنی خویش از گونه‌های خیال بهره می‌گیرند تا بتوانند جهانی را برای مخاطب خویش تصویر کنند. همین موضوع است که امور ذهنی را دیداری می‌کند و مخاطب بهتر می‌تواند جنبه‌های مختلف شعری را دریابد (ر. ک. **حسن‌لی، ۱۳۸۳، ص. ۲۸۱**). تشبیه، استعاره، کنایه، اغراق و ... ازجمله عناصر بلاغی هستند که به‌لحاظ تصویرآفرینی در مسائل بلاغی اهمیت بسیاری دارند و محور تصویرآفرینی در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی به‌شمار می‌روند؛ به همین دلیل در ادامه به بررسی و تحلیل آنها می‌پردازیم.

۴-۱- تشبیه

تشبیه از ابتدایی‌ترین و ساده‌ترین نوع صورخیال شمرده می‌شود و مطالعات انجام‌شده درباره آن (**همایی، ۱۳۷۰، ص. ۲۲۷**؛ **شمیسا، ۱۳۸۶، ص. ۶۸**) نشان می‌دهد که ذهن شاعر کمتر به دنبال پیچیده‌کردن تصاویر و ابهام‌آفرینی است، بلکه با کاربرد انواع تشبیهات می‌خواهد معقولات را محسوس کند که البته اصلی‌ترین هدف تشبیه نیز به‌شمار می‌رود. بیشترین نمودهای عنصر تشبیه در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، تشبیه پهلوانان در دلاوری، شجاعت و زورمندی به حیوانات شکاری و اهلی، عناصر طبیعی، قهرمانان اساطیری و ... است که این موضوع نشان از پیوند عمیق مردم ذکرشده با طبیعت و اسرارآمیزی عناصر آن در اساطیر و باورهای کهن آنها دارد. همین موضوع عامل اصلی استفاده از این نوع تشبیهات است.

۴-۱-۱- تشبیه به حیوانات شکاری

الف) شیر ازجمله حیواناتی است که در فرهنگ نمادها (ر. ک. **شوالیه، ۱۳۸۵، ص. ۴۴۸**؛ **کوپر، ۱۳۹۲، ص. ۲۴۲**) نماد قدرت محسوب می‌شود و شاعران بختیاری و بویراحمدی جنگجویان قوم خود را در مهارت جنگاوری به این حیوان تشبیه می‌کنند: تشبیه (اضافه تشبیهی) قهرمان قومی بویراحمدی به شیر نر:

تفنگ سه‌تیرِ کُر، پُر فشنگه کُر شیرِ من سنگر، میلش و جنگه
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۸۳).

Tofāngesetīrekor, pore fešānge kore šīr men sāngār, māylešvājānge

برگردان: شیر پسر درحالی که تفنگ سه تیرش پر از فشنگ است در سنگر نشسته و آماده نبرد است.
میرحسین بزن و در بنگر چه وایی شیر زرد کی خسرو دوش گشته وایی
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۸۳).

Mīrhossainbezānvādbengārçevābišīrzārdkāy̌xosrōwdūškoštāvābi
برگردان: میرحسین بیرون برو بین چه خبر شده است، خسرو [بویراحمدی] که [در شجاعت] مانند شیر [و در هیبت مانند کی خسرو کیانی] بود، دیشب کشته شده است.

در سوگ چکامه‌های بویراحمدی، شاعر (شیخ‌علی مراد تنهایی)، کی لهراسب را که جنگجویی ماهر و فرمانده جنگ است از نظر قدرت رزمی و شهادت جنگی به شیر تشبیه می‌کند:

کی لهراس چقه سفید اومه دمه پیر همچه شیر جر ای کنه بی توپ شص تیر
(حاجیان پور و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۱۲۹).

Kēlōrasçeḡahsāfidōwmādāmeḡpīr hāmçešīrjārēkonebētōpešāstīr
برگردان: کی لهراسب با پیراهن سفید رنگ جلوی امامزاده آمد درحالی که مانند شیر در مقابل توپ جنگی شصت تیر مبارزه می‌کند. اینک به چرایی وجود این تشبیهات در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی پرداخته می‌شود. براساس نمادشناسی و نظر هال (هال، ۱۳۹۰، ص. ۶۳)، شیر نماد غرور، خورشید و سلطان حیوانات است و تشبیه قهرمانان و جنگجویان به آن برای انتقال روح جنگندگی و پیروزی این حیوان به جنگجویان است. در سرودهای حماسی بختیاری نیز چنین مضمونی وجود دارد:

شیر اُمی شاه آسَد خُوس و گُگُونَس دُشمَنُونِ گِرُهدِنِه زِ شَهِنِه مُونَس
(شهبازی، ۱۳۹۸، ص. ۲۲۸).

šīromāy̌šāhāsāďxōsogāḡōnes dešmānūngerōhdene ze šāhnāmūnes
برگردان: شاه اسد و برادرانش چون شیر هستند، دشمنان فرار کرده‌اند از صدای شیهه مادیان او.
در بیت ذکر شده، شاعر برای ترسیم فضای حماسی و نشان دادن شخصیت قهرمانانه اسدخان ضمن تشبیه او به شیر، با توصیف قدرت خاص اسبش جنبه دیگر شخصیت حماسی او را به تصویر می‌کشد. یکی از نمودهای حماسی در متون و اشعار حماسی حضور حیواناتی با ویژگی‌های خاص است. در شاهنامه (فردوسی، ۱۳۹۳، ج. ۲۱۱، ۴۲۸/۱)، این موضوع را درباره اسب رستم (رخش) و سیاوش (شبرنگ بهزاد) می‌بینیم. اسب‌هایی که از توانایی خاصی برخوردار هستند (ر. ک. مختاریان، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۵).

تشبیه بی بی مریم بختیاری و پسرش به شیر:
بی مریم، شیر زنون ز قلعه زید در صد مرد، تفنگ و دس نید واس برابر
بی مریم تو کل بز سى علیمردون جنگ کنه با دشمنون چیشیر میدون
(شهبازی، ۱۳۹۸، ص. ۲۲۹).

Bimāryāmšīrezānūn ze ḡalazēddar sad merdetefangva das nēdvāsbarabar
bimāryām to kelbezansālimerdōn jangkonebadošmanūnčīšīremēdūn
برگردان: بی بی مریم چون شیر از قلعه بیرون زد و صد مرد جنگی تفنگ به دست در جنگاوری با او برابر نیست. بی بی مریم، تو برای جنگیدن علی مردان فریاد بزن که او چون شیر میدان دیده با دشمنان می‌جنگد.
شیر نماد برتری است. تشبیه بی بی مریم به شیر و برابر نبودن صد مرد جنگی در برابر وی به خوبی نشان دهنده هنر جنگاوری و توصیف حماسی این بانوی بختیاری است.

در بیت دوم ضمن تشبیه علی مردان خان به شیر، به یکی از مهارت‌های جنگاوری در میان زنان لر، یعنی کل زدن اشاره می‌شود. زنان با کل زدن جنگجویان را تحریک و از آنان حمایت می‌کنند (ر. ک. قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۷۴).

ناصرخان طاهری که از خان‌های بویراحمد علیا است، در جنگجویی به شیر تشبیه شده است:

زَرین تاجِ مَن نیم‌دَری حَنَا تَرِ اِیکَرِد ناصرخان مَن چَم خَلجِ چی شیر جَرِ اِیکَرِد
(رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۷۷).

Zārintāj mīnnim dārīhānātārēkerd nāseryānmīnčām xālājčeširjārēkerd

برگردان: زرین تاج داخل پنجره‌خانه حنا را خیس می‌کرد، ناصرخان در منطقه «چم خلیج» مانند شیر می‌جنگید.

تشبیه جنگجویان بویراحمدی به شیر نترس و جسور در جنگ:

علی‌خان و ولی‌خان دو شیر ناشی لاسشون بی‌خانغزی ز مَن ماشی
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۲۱).

Ālixānō vālixān doširenāšī lāsešūnbexānqēzizāmene māšī

برگردان: کی‌علی‌خان و کی‌ولی‌خان (از شورشیان معروف بویراحمدی) دو شیر نترس هستند که جنس ماده‌شان بی‌بی‌خانغزی با تیر به ماشین جنگی زد.

در اشعار حماسی بویراحمدی شاهد حضور زنانی هستیم که همراه مردان می‌جنگند و حتی بسی برتر از آنها نیز هستند. از جمله این قهرمانان زن بویراحمدی بی‌بی‌خانغزی (زن کی‌علی‌خان) است که همراه شوهر و دیگر جنگجویان بویراحمدی در کوه‌ها می‌جنگد و در برخی از حمله‌ها نیز آنان را رهبری می‌کند (ر. ک. مجیدی، ۱۳۸۱، ص. ۶۸۶). همین خویشتکاری وی سبب شده تا در اشعار حماسی عامیانه بویراحمدی شاهد حضور او باشیم، به گونه‌ای که به شیر زرد تشبیه شده است:

علی‌خان بَزَن بَزَن دَهِسِت نَلَرَزِه شیرِ زَرَدِ بی‌خانغزی کِهَلْکِه بَهِسِه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۲۲).

Ālixānbezānbezāndahsetnālārze širezārd bixānqēzikehlālāhbāse

برگردان: علی‌خان هنگام تیراندازی دستت نلرزد؛ زیرا شیر زرد بی‌بی‌خانغزی از قله‌ها محافظت می‌کند.

از دلایل اصلی تکرار تشبیه به شیر در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، یکی برای خلق شخصیت حماسی و نشان دادن جنبه‌های قهرمانانه و دلاورانه جنگجویان است و دیگری، وجود سنگ‌های شیری یا «بردشیر» است که در قبرستان‌های بختیاری و بویراحمدی به عنوان نماد برتری در ایل مشاهده می‌شود (ر. ک. لایارد، ۱۳۷۶، ص. ۱۱۸) و معمولاً بر سر قبر بزرگان و قهرمانان ایل گذاشته می‌شود (ر. ک. قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۸۱). موضوعی که در شعر زیر مشهود است:

حک‌شده بر گُردِه‌آت، نقشی ز برنوه‌ای ایل تا مگر بُنگی برآید از تفنگی، برد شیر
(محمدی، ۱۳۹۴، ج. ۶۱/۲).

Hākšodebārgordeātnaqšī ze bernôhâyeēil tāmāgārbomgībārāyādāzto fāngibārdešīr

برگردان: حک‌شده بر پهلوی نقشی از تفنگ قهرمانان ایل تا شاید فریادی از تفنگی برآید، ای سنگ شیری.

ب) گرگ حیوان دیگری است که در اشعار حماسی بویراحمدی جنگجویان به آن تشبیه شده‌اند.

سِیَاپُور بُنگِ اِیزَنِه مَارَلِ بَرَهَنِه اُفْتِینِه مِینِه سِیتِینِ چی گرگ گُسنَه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۶۹).

Siyâpoorböngēzānemārālberehnāh ôftāenemēnesetīnči gorge gosnāh

برگردان: سیاهپور صدا می‌زند، ای مارهای لخت‌شده، مانند گرگ گرسنه به ستون [نظامی] حمله کرده‌اید.

در مصراع دوم، شاعر بویراحمدی جنگجویان را به گرگ گرسنه تشبیه می‌کند که می‌شود دلیل آن را در اندیشهٔ اساطیری جستجو کرد. براساس نظر کوپر (۱۳۹۲، ص. ۳۲۹)، گرگ مظهر شرارت و درنده‌خویی به‌شمار می‌رود و در فرهنگ مردم بویراحمدی جایگاهی ویژه دارد. شاعر با کاربرد چنین تشبیهی قصد دارد چابکی و ستیزه‌جویی را — که از ویژگی‌های گرگ است — به جنگجویان انتقال دهد (ر. ک. عبدالحی، ۱۳۸۱، ج. ۹۰۹/۲).

در بین عشایر، گرگ‌ها به گله می‌زنند و گوسفندان را زخمی می‌کنند. شاعر همین موضوع را دست‌مایهٔ توصیف شعری خود قرار می‌دهد و بویراحمدی‌ها را در بی‌باکی و جنگجویی مانند گرگ می‌داند که نظامیان حکومتی را تار و مار می‌کنند:

سیاپور بُنگ ایزنه کُردی و ترکی ای هَنگِ سَلَحشور کِرْدینه گُردی
(رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۶۸).

siyâpoor bong êzâne kordi o torki eihângesâlâhşûrakerdînegorgi

برگردان: سیاهپور به نیروهای خود، کردی و ترکی^۱ بانگ می‌زند که مانند گرگ هَنگ تحت فرماندهی سلحشور را تار و مار کرده‌اید.

کِی کُردی لُشت ایزنه می گُردِ لُوزار چی توال میش و غوچ زیش و دیوار
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۸۲).

Kāikordilevoštêžānemēgogelaozâr či tâvâlemîš o qoočzaŷešvadivâr

برگردان: کی کردی مانند گرگ منطقه لوزار حریصانه به‌مأموران حکومتی حمله کرده و آنها را چون گله میش و قوچ کوهی در دامنهٔ کوه گیر انداخته است.

شاعر کردی انصاری را در جنگجویی به گرگی تشبیه کرده که گلهٔ میش و قوچ کوهی (نظامیان حکومتی) را به دامنه‌ای رانده و راه فرار را بر آنها بسته است.

یَه ستون کرمونشاهی سَر دِه بزرگِه بُر زَنِم کُر مَحیمین خُش مثل گُردِ گَره
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۸۰).

Ÿasetûnkermûnşâhîsârdehbozorgeborzânorkormâhrâmînxoşmesle gorge

برگردان: یک ستون از نظامیان اهل کرمانشاه بالای «ده‌بزرگ» مستقر شده‌اند؛ اما شکارچی من فرزند محمدمین است که مانند گرگ دسته‌جمعی صید می‌کند.

ج) زنبور وحشی از گونهٔ حشرات و نماد تندخویی، آمادگی و مقابل زنبور عسل است (کوپر، ۱۳۹۲، ص. ۱۹۲) که نیش آن می‌تواند انسان را از پای درآورد. در شعر زیر جنگجویان از نظر چابکی و تندخویی به این موجود تشبیه شده‌اند:

چار سُوَار چی گُنچ‌شیر وین وُر دم تَش صیدال بک و مندنی، فرهاد و جونبَخش
(قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۳).

čârsovârčigonješîrvâynvor dame tâšsâŷdâlbak o mandani, farhad o jûnbâxš

برگردان: چهار سوار مانند زنبور شیر^۲ جلوی آتش گلوله آمدند، صیدال‌بک، مندنی، فرهاد و جهان‌بخش.

^۱. «کردی» و «ترکی» اسم خاص هستند و ارتباطی با اقوام کرد و ترک ندارند.

^۲. نوعی زنبور وحشی قرمز رنگ است که شاید به دلیل قدرتش بین گونه‌های زنبور به این نام خوانده می‌شود.

۲-۱-۴- تشبیه به حیوانات اهلی و غیرشکاری

در بیت زیر شاعر بختیاری جنگجوی قوم خود را به ورزا (گاو نر) تشبیه می‌کند و آن را گاو زمانه می‌نامد. در ادامه نیز از تغییر قیافه یا همان اسطوره پیکرگردانی سخن می‌گوید (رستگارفاسایی، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۹). تشبیه جنگجو به گاو نر را می‌توان در اندیشه اساطیری این قوم جستجو کرد. ایزد «بهرام» در تجسم دوم خود در اوستابه هیئت گاو نر زرین‌گوش و زرین‌شاخ درمی‌آید (آموزگار، ۱۳۸۶، ص. ۲۷) و هدف از به‌کاربردن چنین تشبیهی، نشان‌دادن قدرت جنگاوری جنگجوی بختیاری است. در ادامه از سروصدای جنگجو سخن می‌گوید که لشکری در کنارش است. در ابیات ذکرشده، شاعر بختیاری از عناصر محیط کشاورزی تشبیهاتی را وام‌گرفته و جنگجوی قوم خویش را به این عناصر تشبیه کرده است:

اَو چَو وِرزایِ زَمُونَه شِلک و شِلکِ ایِ گَالَشِه هُو و چَوِیِ کَرْد و رَهتِه لَشکَرشِ هُنبارَشِه
(کد ۱).

Ówçovārzâyezāmūnāšelko šelkēigālāšehovoçōyīkerdo rāhtelāškārešhonbāreše

برگردان: او مانند گاو نر زمانه، قیافه به قیافه تغییر می‌کند و این فریادش است. سروصدایی با چوب‌دستش کرد و رفت و لشکری کنارش است.

در شعر زیر سراینده با چاشنی طنز (با کارکرد تحریک جنگجویان به نبرد) توصیفی ارائه می‌کند که میرغلام در حال دم‌کردن چایی یعنی در حال انجام کاری ساده است و حضور او سبب ایجاد رعب و وحشت در میان لشکر دشمن می‌شود که به گله بُر تشبیه شده و منظور از «رم‌کردن» حرکت ناگهانی و سریع گله از ترس شکار است. همچنین ترکیب «نظامی سرگرگوری» خود تشبیهی آمیخته به طنز است؛ زیرا کلاه نظامی‌ها با تمسخری ضمنی به لانه مرغ تشبیه شده است:

مِیرغُلوم زِیر دَار بَلِی چایی دَمِ اِیکَرْد نظامی سَرگرگوری مِث بُز رَمِ اِیکَرْد
(سیاهپور، ۱۳۹۲، ص. ۱۱۶).

mīrğolūmzīrdārbālīçâyīdāmēkerd nezāmisārčkōrkōrīmesbozrāmēkerd

برگردان: میرغلام [قهرمان قومی] زیر درخت بلوط چایی درست می‌کرد. نظامی با کلاه مسخره‌اش مانند بز می‌ترسد.

۳-۱-۴- تشبیه به قهرمانان اساطیری و پهلوانی شاهنامه

یکی از موارد تشبیهی در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی، تشبیه جنگجویان به قهرمانان اساطیری و ملی شاهنامه است. محبوبیت قهرمانان شاهنامه در فرهنگ عامه ایران سبب شده است تا از یک‌سو صورخیال اشعار عامه آنها باشند؛ یعنی از عناصر پراهمیتی هستند که توجه به آنها در ترکیب‌های شعری، زیبایی‌ها و هنرهای را به وجود آورده است (ر. ک. شفیع‌ی‌کدکنی، ۱۳۶۶، ص. ۲۳۵). از سوی دیگر، فرماندهان جهت تقویت روحیه سربازان در میدان‌های جنگ نگاهشان را به این مهم سوق می‌دهند که باید از الگوهای قهرمانی سرمشق بگیرند؛ بنابراین یکی از شیوه‌های تحریک جوانان به جنگ در نزد مردم بختیاری و بویراحمدی، مطرح کردن الگوهای جنگیدن و قهرمانان ملی و اساطیری شاهنامه است. این قهرمانان، باتوجه به خویشکاری‌های آنان که در راه میهن و عقایدشان مبارزه کرده و پایدار مانده‌اند؛ الگوهای مبارزاتی هستند که در میدان نبرد به جنگجویان، اطمینان به نفس و اعتماد لازم را برای مبارزه می‌دهند. بیشترین قهرمانانی که برای تحریک جوانان، الگو مطرح می‌شوند؛ عبارت‌اند از رستم و بهرام. در سروده زیر به نقش مردم بختیاری در حفظ وطن و پیوند خویشکاری آنان با رستم اشاره شده است. شاعر غیرتمندی مردان بختیاری را به گرز تشبیه می‌کند (اضافه تشبیهی) و سپس آنان را همانند رستم می‌داند (تشبیه) که همواره پشتیبان و پاسبان سرزمین ایران بوده و هستند:

ای گرز غیرت همچه رستم بر دوشونت ای پُشتیبون، پاسیبون، ای بختیوری
(محمّدی، ۱۳۹۴، ج. ۲/۴۲۶).

Ēigorzeghirāt hāmçerostāmbārdošūnetēipōštībūn, pāsebūn, ēibāxtiŷūrī

برگردان: ای گرز غیرت مانند رستم بر دوشانهات، ای پشتیبان، پاسبان، ای بختیاری.
در شعر دیگری، شاعر بختیاری ضمن رجزخوانی و اشاره به نژاد خود، در ادامه هر جنگجوی قوم بختیاری را در جنگیدن و داشتن روحیه جنگاوری و سلحشوری همانند و هم‌طراز رستم می‌داند:

منم نسلِ مردون، تبارم اصیل و میدون جنگ رستم بی بدیل
(محمّدی، ۱۳۹۴، ج. ۲/۴۲۶).

Monomnāslemerdūn, tābāromāsīl vāmēyḏūnjāngrostamom bi bādīl

برگردان: منم از نسل مردان، نژادم اصیل است. در میدان جنگ رستمی بی‌بدیل هستم.
در اشعار زیر شاعر فرمانده جنگجویان را از نظر قدرت و نیروی جنگاوری به رستم تشبیه می‌کند:

اسب زین تو دروَرین برچه برچه سینشه تک سوارِی همچو رستم لشکری مندیرشه
گرز و رداشت و رسی چی باد زر پیدایشه آنچه ایکه لشکر می گل گشی چی خیششه
(کد ۱)

āsbe zinātōderōrīnberçāberçāsīnāšeTāksovārīhāmçorostamlāškārīmāndīreše
gorzāvārdāštvorāsīçi bade zārpēdāyešeānĵāekelāškārāmī gel kāsīçiŷīšeše

برگردان: اسب زین‌کرده و زرین‌سینه را از داخل بیرون بیاورید. تک‌سواری همچون رستم لشکری منتظرش است. گرز را برداشت و رسید و چون باد طلایی نمایان است. لشکر دشمن را مانند خیشی که در گل می‌کشید خرد می‌کرد.
ترکیب «تک‌سوار» بیانگر وجود فرماندهی جنگجو و قدرتمند است که به‌صورت عام هر قهرمان قومی را دربرمی‌گیرد. مصراع دوم بر وجود یک قهرمان تأکید دارد؛ قهرمانی که همانند رستم جنگجویی قابل است و خواهد آمد و این موضوع را می‌شود از واژه «مندیر» دریافت که در گویش بختیاری و بویراحمدی در معنای «انتظار» است. لشکری در انتظار قهرمانی همچون رستم است و این موضوع بر نقش منجی و یاریگری رستم در شاهنامه نیز به‌نوعی اشاره دارد. در بیت دوم کاربرد واژه گرز بیانگر الگوبودن شخصیت رستم برای جنگجویان است. همین واژه میان شخصیت رستم و جنگجویان ارتباط برقرار می‌کند و حتی می‌توان گرز را بخشی از جنبه حماسی شخصیت رستم و نیز الگوبودن وی برای مردم بختیاری و بویراحمدی به‌شمار آورد. توصیف اساطیری قهرمان قومی با خویشکاری جنگاوری وی نیز بسیار مناسب سروده شده است. شاعر بختیاری از یک‌سو قهرمان قومی خود را به رستم تشبیه می‌کند؛ تشبیهی که نشان‌دهنده دلآوری و جنگاوری است، بنابراین در ادامه خویشکاری متناسب با این تشبیه را مطرح می‌کند. وی قهرمان را چنان بزرگ توصیف می‌کند (اغراق) که همانند خیش‌گاوی زمین را شخم می‌زند.

آنچه در تشبیهات یادشده نشان‌داده‌شده واژه گرز است که در کنار واژه رستم در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی کاربرد دارد. این تکرارها نشان از استفاده مردم بختیاری و بویراحمدی در نبردها از این ابزار جنگی قدیمی دارد. در مهریشت (کرده ۲۴، بند ۹۶) به استفاده از این سلاح اشاره شده است که ویدن‌گرن (ویدن‌گرن، ۱۳۹۳، ص. ۷۷) آن را سلاح مخصوصی برای دو طبقه کشاورز و دام‌پرور برمی‌شمارد که به‌مرور زمان و با توجه به اهمیت آن بعدها به‌عنوان ابزار و سلاح جنگی استفاده شده است. موضوعی که در نبرد فریدون و ضحاک در شاهنامه (فردوسی، ۱۳۹۳، ج. ۱/۵۱) می‌بینیم. با توجه به زندگی ایلی و نوع معیشت مردم بختیاری و بویراحمدی که متکی بر دامداری و کشاورزی است، استفاده از این سلاح و استفاده تشبیهی شاعران از آن طبیعی است.

تشبیه جنگجویان بختیاری و بویراحمدی به رستم به دلایل زیر است:

الف) مردم بختیاری و بویراحمدی علاقه وافری به شخصیت رستم دارند؛ به گونه‌ای که آنها این نام را بیشتر از هر نام دیگری برای فرزندان خود انتخاب می‌کنند (کدهای ۱ و ۲). همین قرینه به‌خوبی نشان می‌دهد که شخصیت رستم علاوه بر محبوبیت در بین مردم ذکرشده، الگوی جنگاوری آنان نیز هست و همین موضوع تأییدی بر کاربرد تشبیه جنگجویان به رستم در سروده‌های حماسی آنان است.

ب) وجود سنت شاهنامه‌خوانی، این موضوع تأثیر بسیاری بر مردم بختیاری گذاشته است (قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۹۳) و شواهد ارائه‌شده از گرمودی (گرمودی، ۱۳۷۰، ص. ۱۴۶) و همچنین روایت سیاهپور (سیاهپور، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۵) نشان می‌دهد در نبردهای عشایر بویراحمدی با مأموران رژیم پهلوی، جنگجویان بویراحمدی شب‌ها را در کنار شاهنامه‌خوانان می‌گذراندند و روزها با تأثیرپذیری از شاهنامه علیه نیروهای حکومتی می‌جنگیدند و هرکدام خود را قهرمانی زبردست همانند قهرمانان شاهنامه می‌دانستند.

ج) در باورهای مردم بویراحمدی شاهد حضور رستم در کوه دنا هستیم. طبق پژوهش‌های انجوی شیرازی (انجوی شیرازی، ۱۳۶۹، ج. ۲/۲۷۶-۲۹۲) که مبتنی بر باورهای مردم بویراحمدی است، برخی می‌گویند رستم نیز در زمان ناپدیدشدن کیخسرو و همراهانش با وی بوده است، ولی با کمک چنگال‌های آهنینش خود را نجات داد؛ اما باور غالب این است که در هنگام بروز حادثه وی در تخت جمشید حضور داشته است. آنجا خواب دید که تمام پهلوانان ایران در دریایی غرق شده‌اند و نهنگی کیخسرو را بلعیده است. صبح سوار بر رخس به خاک بویراحمدی‌ها می‌آید و پارسا پارسا می‌رود تا به گردنه بیژن می‌رسد و پهلوانان را کشته می‌بیند. او پهلوانان را به پایین کوه منتقل و در جایی دفن کرد که اکنون به نام آن سی پهلوان (سی سخت) نامیده می‌شود. با توجه به چنین پیشینه‌ای شاعران بویراحمدی جنگجویان را به رستم تشبیه می‌کنند. از دیگر شخصیت‌های اسطوره‌ای و حماسی که الگوی جنگیدن برای مردم بختیاری و بویراحمدی است، بهرام است. معمولاً جنگجویان هنگام جنگیدن و برای نشان دادن خشم و تنش درونی در شکست دادن نیروهای دشمن، خود را به بهرام تشبیه می‌کنند:

مِثْ بَهْرَامِ گَرَا زِ پَاوِپَا جَرِ اِیْکُنْمِ گَرَز وُمل، کِیوَار وَ دُوشِ هَمَهَنَه چِلَا اِیْکُنْمِ
تَا بَیَاِینِ جَرِ کُنِ مُو مِثْ بَهْرَامِ اِیْرِمِ هَرکِه بُوِیَه خُرد وَ رِیْزَه مِثْ شُلْ پَا اِیْرِمِ
(کد ۱).

Mesebāhrāmegorāzīpāvāpājārēkonom//gorzāmol,kīvārvādūšhāmānāçāplāēkonom
Tābīyāyenjārkonenmomesebāhrāmērāyom//hārkebūyexordorizāmesešolpācēzānom

برگردان: مانند بهرام گرازی همیشه جنگ می‌کنم. گرز و کیوار بر شانه همه را له می‌کنم / تا بیایند جنگ کنند من مانند بهرام می‌روم. هر کسی باشد خرد و درشت مانند گل پا می‌زنم.

در بیت نخست جنگجو خود را به بهرام گرازی مانند کرده است. می‌دانیم که بهرام از شخصیت‌های برجسته اساطیری در اوستا (بهرام‌یشت، کرده، ۵، بند ۱۵) است. او در پیکرگردانی پنجم خود به‌صورت گرازی تیزدندان و زورمند ظاهر می‌شود (هینلز، ۱۳۹۳، ص. ۸۳). توصیف‌های ارائه‌شده برای گراز بیانگر مقوله خشونت و درندگی اوست و همین موضوع با توجه به محل زندگی مردم بختیاری و بویراحمدی به‌خوبی القاکننده روحیه حماسی و جنگاوری در بین این مردم است و دلیل چرایی کاربرد تشبیه به بهرام و الگوبودن او اینک برایمان بهتر روشن می‌شود.

۴-۱- تشبیه به عناصر طبیعی

کوه در اندیشه اساطیری ایرانی علاوه بر جایگاهی مقدس، نماد استواری و پایداری نیز محسوب می‌شود (هینلز، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۷) و مردان شجاع ایل با تاسی از قلل زردکوه و دنا استوارانه در برابر حکومت‌های متجاوز ایستادگی کرده‌اند و شرف و مردانگی را برای فرزندان خویش به ارث نهاده‌اند که یادگار پایداری و مرگ‌های افتخارآفرین است (قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۶۵)، به همین دلیل شاعران بختیاری و بویراحمدی برای بیان قدرت جنگاوری جنگجویان، آنها را از نظر استواری و پایداری به کوه دنا و زردکوه تشبیه می‌کنند:

دَسْتُون چِی دَسِ رُسْتَمِ پائِتون چِی کِه دِنَا هِی بَمَنِین و بَجَنگِین تا کُنِین مِیَهَن وِپَا
(قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۶۵).

Dāsetūnčīdāserostampāyētūnčīkohdenāhēbēmānīn o bejāngintākonīnmihānvāpā

برگردان: دستتان مانند دست رستم و پاهایتان مانند کوه دنا، بمانید و بجنگید تا میهن را آباد کنید.

پِیاس چِی زَرَدَه قُرص و سَرَبُلَنده زَنس و قت تَفاق بی‌مِریم ایبُو
(محمدی، ۱۳۹۴، ج. ۴۵۲/۲).

Pīyāščīzārdāqorsosārbolānde zānesvāqtetāqāsbīmāryāmēibō

برگردان: مردش چون زردکوه سخت و سربلند است، زنش در روز جنگ و مصیبت بی‌بی‌مریم می‌شود.

۴-۲- استعاره

استعاره براساس شباهت شکل می‌گیرد و از آنجاکه استعاره نقش مهمی در درک مفاهیم، تفکر و استدلال‌های انسان ایفا می‌کند، یکی از عناصر صورخیال در متون حماسی جهت انتقال و عینی‌سازی مفاهیم والای انسانی است (ر. ک. نامورمطلق، ۱۳۸۹، ص. ۵۳). در بیت زیر در مصراع دوم، توال (گله بز کوهی) استعاره از قشون سربازان است که در محاصره شکارچیان (سیاهپور و کردی) در بیشه‌ای گیر افتاده و تکه‌پاره می‌شوند.

سِیاهپور و رُه ایَا کُردِی و رِیشَه تَوَالَه قِر کُردِنه رِهتِن و بِیشَه
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۸۱).

Sīyāpūrvāroēīyākordīvārīšā tāvālā ger kerdenerehtenvābīšā

برگردان: سیاهپور از بالای کوه و کُردی از پایین آن سربازان محاصره‌شده را قلع و قمع کرده و در بیشه انداخته‌اند.

در مصراع دوم بیت زیر چپون (چوپان)، استعاره از فرمانده نیروهای دولتی و گله، استعاره از سربازان است. با ازکارافتادن بی‌سیم، فرمانده، ارتباط و در نتیجه کارایی خود را از دست داده و مانند چوپانی که در نتیجه خواب‌آلودشدن و ازدست‌دادن هشیاری، گله‌اش پراکنده شده و در خطر شکار قرار گرفته، قشون سربازانش از هم گسیخته و آشفته شده است.

سِیاهپور بُنگ اِیزَنه بی‌سِیم پِکِهسه چُپُونه لَک اِیَبَره گَلَه شِخِسه
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۸۱).

Sīyāpūr bong ēizānebīšimpekehseçepūnālekēibāregālāšexese

سیاهپور بانگ می‌زند بی‌سیم منفجر شده، چوپان به خواب‌رفته و گله‌اش پراکنده شده است.

در ابیات زیر، شیر استعاره از جنگجویان است:

بی‌هریم لچک و سَر، تفنگ سَر دَس شیر جنگیایلمون، مَر مَندِه بی‌کس
(کد۱)

Bimāryāmlaçaqvasartefangsare dassirejangiēlemon marmande bi kās

برگردان: بی‌بی‌مریم لچک بر سر و تفنگ به دست است، مگر شیر جنگی ایلمان بی‌کس مانده است.
در بیت ذکرشده ضمن اشاره به نوع پوشش جنگی زن بختیاری، یعنی لچک (کلاهی با سکه‌های قدیمی که بر سر می‌گذارند)، شیر استعاره از جنگجوی ایل است.

رَسِیئِم و گردَنه شیرکَمه نَیِم شاقاسَم چی سِیم نَکه زُونِی بَرِیِم
(حسینی، ۱۳۸۱، ص. ۱۳۰).

Rāsiyōmvāgārdānāšīrālmānāiŷomšāgāsomči sim nākezūnībriyom

برگردان: به گردنه رسیدم؛ اما شیرهایم را ندیدم، دانستم که [امزاده] شاه‌قاسم کمکم نکرده و زانوهایم سست شد. بیت از زبان میرمذکور از جنگجویان بویراحمدی و شیر استعاره از هم‌رزم‌های اوست.

جنگ شیر استامبلی داره تماشا خیاکرم لهراسه کُشت پا زه و حاشا
(حسینی، ۱۳۸۱، ص. ۱۳۰).

Jāngšīrestāmbolidāretāmāšā xeyākārāmlohrāsākoštāpāzāvāhāšā

برگردان: جنگ شیر [لهراسب] با تفنگ استانبولی تماشایی است؛ [اما] خداکرم لهراسب را [از پشت سر هدف قرار داد و] کشت و آن را انکار کرد. شیر استعاره از کی لهراسب است.

جنگ شیر استامبولی و مِن سِه نَرِبی مختار میر سَی مَحَمه چون شیر نَرِبی
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۷۴).

Jāngšīrestāmbolīvā men senārbīmoxtāremirsāyāmāh māconšīrnārbī

برگردان: نبرد شیر با تفنگ استانبولی در سه تپه متمرکز بود و مختار فرزند سید محمد مانند شیر نر می‌جنگید.

جنگ شیر استامبلی فشنگ موزر بکشید سیفاله‌نه سی خین نوذر
(حسینی، ۱۳۸۱، ص. ۱۳۷).

Jāngšīrestāmbolifešāngemāwzārbekošīdsāyfolānāsīnēnāwzār

برگردان: جنگ شیر با تفنگ استامبولی و فشنگ موزر است، [پس ای شیرمردان] به کین خواهی خون نوذر سیفاله را بکشید.

«جنگ شیر فشنگ گُروس داره تماشا و ت گُهتُم نوذر مَره سَر قلعه شا»
(حسینی، ۱۳۸۱، ص. ۱۳۷).

Jāngšīrfešāngkorūsdāretāmāšā vātgotomnāwzārmārāsārgālaešā

برگردان: نبرد جنگجویان شجاع با فشنگ‌های دست‌نخورده تماشایی است، ای نوذر به تو هشدار داده بودم که به قلعه شاه نروی.

نال‌نال برنویه، چاک‌چاک سِه‌تیره ککایل یاری کین که جنگ شیر
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۱۰۰).

Nālānālebernōye, çākçakesetire kākāyālŷārīkeninkejāngešire

برگردان: صدای شلیک‌های پی‌درپی تفنگ‌های برنو و سه‌تیر بلند است. ای برادران، یاری کنید که جنگ، جنگ شیر (مردان جنگی) است.

قربون تفنگ روسی، دو گوش هندی جلوی سنگر شیر، دییی نموندی؟
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۱۰۰).

Gorbūnetofāngrūsī, do gūšehendījelūyēsāgārešīr, deŷī nāmūndī

برگردان: قربان تفنگ روسی و تفنگ دوگوش هندی بروم، دیدی نتوانستی در برابر سنگر شیر (مرد جنگی) مقاومت کنی؟
 گوهسئون بلند بختیوری زمانی بی پلنگ و شیر نیو
 (محمدی، ۱۳۹۴، ج. ۳۴۲/۲).

برگردان: کوهستان بلند بختیاری هیچ زمانی بدون پلنگ و شیر (هر دو استعاره از جنگجویان بختیاری) نمی شود.
 در نمونه زیر مارهای برهنه استعاره از جنگجویان بویراحمدی است:
 سیاپور بنگ ایزنه مارل برهنه اُفتینه مینه سیتین چی گرگ گسَه
 (رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۶۹).

Siyâpoorböngēzānemārālberehnāh ôftāēnemēnesetīnçi gorge gosnāh

برگردان: سیاهپور صدا می زند، ای مارهای لخت شده، مانند گرگ گرسنه به ستون [نظامی] حمله ور شده اید.
 از مهم ترین دلایل وجود چنین استعاراتی، محیط زندگی مردم بختیاری و بویراحمدی است. حیوانات ذکر شده، در طبیعت، نیروی برتر شمرده می شوند و در هنگام شکار و خطر بسیار درنده هستند. شاعران بختیاری و بویراحمدی جهت تحریک و تهییج جنگجویان و بالابردن روحیه دلاوری از این مضامین بهره برده اند.

در ابیات زیر، «بور»، «سه پل»، «سرخن» و «قزل» استعاره از اسب جنگی است:

نالَه بَغَلِ بُور نَه بُنگِ بایَه ای سِنُور شوخین زَنَه لُهراس نهایَه
 (صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Nālāyebāgālebūmābongebāyāēi senor šōwxīn zānālohrāsnehāyā

برگردان: این صدا، فریاد باد نیست؛ بلکه شیهه اسب جنگی بور (هنگام حمله) است. شیهه زدن تاکتیکی است که لهراسب آن را بنیاد گذاشته است.

سِه پَلُم شِهَنَه اِیزَنَه بِنَگر چِه وایی بیرَحمد شیون کِنیت خان کشته وایی
 (صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Sepālômšēhnāēizānābengārčevābāyāramādšīvānkenītxānkoštāvābī

برگردان: اسب سیاه قوی هیکلم شیهه می کشد. نگاه کنید ببینید چه اتفاقی افتاده است؟ ایل بویراحمد عزاداری کنید؛ زیرا (شیهه اسب خبر می دهد که) خان کشته شده است.

سِه پَلُم جونِ دَلُم دَس پا مَلاری یَه سَری بازی کَنیم سی یادگاری
 (صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Sehpālômjūnedelōmdāspāmālārīyāsārībāzikonimsīyādegārī

برگردان: اسب قوی هیکل عزیزم با آن دست و پاهای بلند و زیباییا تا یک دور برای یادگاری سواری کنیم.
 تفنگ توپخوخته بزن و گولت سُرَخْنِت شِهَنَه اِیزَنَه، دارِه قبولت
 (صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Tefāngetūpxōnātābezānvākūlet sorxānetšēhnāēizāne, dāregābūlet

برگردان: تفنگ کوتاه توپخانه ایت را بر دوش بگذار (و آماده حرکت شو؛ زیرا) شیهه اسب سفیدت نشانه اعتمادی است که به سوارش دارد.

قَزَلَه زینِ بَکِنیت وَاُیوم سَوارش کُر اِیخُو کِه بِرَوَه دِیین یارش
 (صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Gezelāzinbekenītvābūmsāvāreškorēixókeberāvedīyāneyāreš

برگردان: اسب سرخ را زین بسته آماده کنید تا سوارش شوم؛ زیرا برای دیدن یار می‌روم.

بُور چَالُم قَیَم وَرْدَا پَاتَه بِنَازُم وَ غَشِین بَرَسَوْنُم کُن سَرَفِرَازُم
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Bûrçâlomgâyâmvârdâpâtâbenâzomvâgeşenberâsûnomkonsârîfârâzom

برگردان: مادیان سرخ‌رنگ پیشانی سفیدم! بنازم به قدمت، گام بردار و مرا به قشون برسان تا سربلند شوم.

ار خِیَالَت بَگِرُم بُورَمَه اِیْکِنُم زِین هَمچُو فَرهَاد اِیْرُوم سِی قِصَر شِیرِین
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۱).

Ârçâyâletbegerômbûrmâeikenomzînhâmçôfârâhâdêirâvomsîgâsreşîrîn

برگردان: هوایت که می‌کنم اسب سرخ‌رنگم را زین می‌بندم و مانند فرهاد که به دیدن شیرین می‌رود به دیدارت می‌شتابم.

۳-۴- کنایه

یکی دیگر از عناصر بلاغی به کاررفته در سروده‌های حماسی بختیاری و بویراحمدی، کنایه است. در ادامه به تحلیل این عنصر پرداخته می‌شود.

در بیت زیر شاعر با استفاده از عبارت کنایی «مَل نَخَرَن آو»، یعنی به آنان فرصت ندهید» کیفیت جنگجویی و آماده‌بودن نیروهای بویراحمدی را در مقابل مأموران حکومتی نشان می‌دهد:

جَنگ اَوَمَه مَن بَهْمَنی سِینَه بَرَأَفْتُو سیَاهپُور گُهت انصاری مَل نَخَرَن آو
(رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۶۹).

jangômah men bahmanisênébaraft siyapoorgoht Ansari mal nazarenôw

برگردان: جنگ به قسمت برآفتاب بهمنی رسیده و سیاهپور به انصاری گفت که نگذار آب بخورند.

در بیت زیر عبارت «قَد نِکُنُم واز»، یعنی قطار فشنگی (یا شال‌کمری) را از کمر باز نمی‌کنم، کنایه از این است که از جنگ دست نمی‌کشم:

سیَاهپُور خَرْدَه قَسَم قَد نِکُنُمَواز وَ سَطَ رَنگ بَزَنم وَ خُونِ سَرَباز
(رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۶۹).

سیاهپور سوگندخورده قطار فشنگی را از کمر باز نمی‌کنم تا تفنگم را از خون سربازان رنگین کنم.

پازَن از تَنگ چَوی، بَز از دِیل و اِسپَر زَر بَیدِ مارگون بَی هَم اِیْخَرَن بَر
(تقوی‌مقدم، ۱۳۷۷، ص. ۲۲۷).

Pâzânâztângeçâvî, bozâzdêd o espâr zerebîdmârgûnbéhâmzârenbâr

برگردان: بَز نر تنگ چوی و بَز ماده دیل و اسپر، در زیر درختان بید مارگون با هم جفت‌گیری می‌کنند. بیت کنایه از تسلط

سیاسی کریم‌خان است که از تنگ چوی در منطقه بهمنی تا دیل و اسپر در بویراحمد گرمسیر و منطقه مارگون در بویراحمد سردسیر را یکپارچه و زیر فرمان داشته است.

مُو سِید شاقاسِمُم کُر میرِعباسُم تَش گِرُو رِیشَه دِلُم بَگِرَ تَقاسُم
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۳۷).

Mo sâyedşâgâsemomkormirâbâsomtâşgerorişêdelombegertâgâsom

برگردان: من سید شاه قاسم و پسر میرعباس هستم. انتقام مرا بگیرد زیرا بن قلبم آتش گرفته است. آتش گرفتن ریشه قلب، کنایه از عمق و نهایت احساس ناراحتی است.

تَشِ گِرْهَتِه کُوهِ نیرِ ریشَش و رُو بی
نَصِرِ محمدعلی سی جَر کَلو بی
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۳۷).

tāšgerohtekohniyārrišāšvārūbī nāsremohammadalisijārkālūbī
برگردان: آتش جنگ در کوه نور که ریشه در رودخانه (خرسان) دارد، افتاده است؛ (اما) (کی) نصیر فرزند (کی) محمدعلی بی باک است و از جنگ نمی ترسد. «سی جر کلو» (دیوانه جنگ) اصطلاحی است که در فرهنگ لرها، کنایه از بی باکی است.

کوهِ نیرِ مازَه درازِ ریش و لَوِا بی
بدبختی و کی گیوی پاک شال و نا بی
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۳۷).

Kohniyārmāzādārāzrišvāloābī bādbāxtivākīgīvīpākšālvānābī
برگردان: کوه نور با پشته های طویلش رو به مت لوداب دارد و (افراد) طایفه بخت برگشته کی گیوی (در اندوه کشته شدن کدخدایشان کی قباد) همه شال (عزا) بر گردن آویخته اند. «شال بر گردن آویختن» کنایه از ماتم و سوگ داشتن است.

پَش تیرِ ملاکریم می گُوش خرگوش
مِندکی شال و قطار خین ایزنه جوش
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۳۷).

pāštiremolākārimmēgūšvārgūš mendākācēšāl o gātārznēizānejūš
برگردان: اگرچه ملاکریم تیرخورده و میان شال و قطار او خون می جوشد، همچنان تفنگ پنج تیرش مانند گوش خرگوش چابک و آماده شلیک است. «مانند گوش خرگوش بودن» کنایه از چابکی و هشیاری است.

حکومت و بهبهون خان ره و لِنده
کی لهراس نایبَلَه که کَل و گِنده
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۳۷).

HekūmātvābehbāhūnānrāvālendāKāēlohrāsnāyōbālākekālvāgendā
برگردان: درحالی که حاکم [نظامی] در بهبهان و خان در لنده اقامت دارند، کی لهراسب جانشینان نظامی را لت و پار کرده است. «کل و گنده» (لت و پار) کردن، کنایه از نابودی کامل است.

لهراسم و سنگره شورنگ و زینه
بیرحمَد لَو مَخَرَه سی جنگ و دینه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۱۰).

lohrāsvāsāngārešōvrāngvāzine bāyramādlōwmāārehsijāngvādīne
برگردان: لهراسبم در سنگر و اسبش زین شده و مهای نبرد است. بویراحمد شکستناپذیر و برای جنگ آرایش یافته و آماده است. «و دین» به معنی پشت سر هم، کنایه از آمادگی دائمی برای جنگیدن است.

سَرِ تنگ تا پی تنگ قی قی غروسیه
کی لهراس بُنگ ایزنه نَل نگرُوسیه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۱۱).

Sāretāngētāpāyētānggēīgerūsekāīlorās bong ēizānenālnāgerūse
برگردان: از بالا تا پایین تنگه فریاد نظامیان محاصره شده، مانند بانگ خروس بلند است. کی لهراسب به افراشد دستور می دهد نگذارند دشمن فرار کند. «گروسیدن»، کنایه از فرار کردن است.

کی لهراس بُنگ ایزنه فشنگ و مَهرَس
کِهَلَلَه نظامِ گرُ غَشِنَم اشکس
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۵۲).

kāīlorās bong ēizānefēšāngvāmvāhrāskēhlālāhnezhāmgerogešenmāmeškās

برگردان: کی لهراسب بانگ می زند فشنگ‌هایم تمام شد، قلّه‌ها و سنگرها به دست نظامیان افتاد و قشونم شکست خورد. «اشکس» به معنی شکسته شد، در اصطلاح جنگی به معنای کنایی عقب‌نشینی و شکست خوردن به کار می‌رود.

در سه بیت زیر «قطار به کمر بستن» به معنای کنایی «آماده شدن برای نبرد» به کار رفته است:

سرَتِیْم وَ رَه تَاوَه شُون دا سَوَارَه کریم آتش وَ بار پیت دا قَطَارَه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۴۶).

Sārtībomvārohtāvāšūndāsāvārā karimātāšvābārpītdāgātārā

برگردان: سرتیپ (خان) از تیغه و بالای کوه سواره آمد و (ملا) کریم آتش صولت قطار را به کمر بست.

علی‌خان زده و قد یلا دو پیته بُنگ بزن وَ خاقان‌چی کُو عیوضِ پیته
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۶۰).

Ālixānzādevāgādāyālā do pītā bong bezānvāxāgānçikūāēyāvāzītā

برگردان: علی‌خان قطار دو ردیفی را به کمر بست. سروان خاقانی را صدا بزن و بگو حالا عیوضی‌ات را بیاور.

خان‌غزی چی شیر لاس قطار به‌سِه علی‌خان و ولی‌خان سنگر نشه‌سِه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۶۰).

KāngeziçişirlāsgātārābāhseĀlixān o vālixānsāngārnešāse

برگردان: بی‌بی‌خان‌قزی، مانند شیر ماده قطار به کمر بسته و علی‌خان و ولی‌خان در سنگر نشسته‌اند.

مُو بَچَه بَیرَحَمِیم مَن دُوزِ بَرْدُم کُشِتمه سرهنگله تر شاش ایگردُم
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۷۹).

Mo bāçyebāyramāyom men dûzebārdomkoštemesārhangālātersšāšēīgārdom

برگردان: من فرزند لیل بویراحمدم و در شکاف صخره‌ها روئیده و نشو و نما کرده‌ام. [اکنون در جنگ گجستان]

سرهنگ‌ها [ی ارتش شاهنشاهی] را به قتل رسانده و در تعقیب شاه آنها هستم.

در شکاف سنگ روئیدن، کنایه از استواری و شکست‌ناپذیری است.

یه ستون کرمونش‌ه‌ی پی ره گِلاکِه سیاپور گُهِت انصاری دَ صُبِ پاکِه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۸۰).

ÿasetūnkermūnšāhipāyrahgelākesīyāpūrgoftānsāridāsobepāke

برگردان: یک گردان از هنگ کرمانشاه در پایین راه گِلاک مستقر شده و سیاهپور خطاب به (کردی) انصاری می‌گوید صبح

پاک دمیده، (کنایه از اینکه وقت نبرد فرارسیده است).

از جمله مهم‌ترین کنایات به کار رفته در سروده‌های حماسی بختیاری و بویراحمد عبارتند از:

«یَراق بُونَدین = آماده باشید»؛ «زَهَلَت نَرَه = نترس»؛ «گرگی کردن = تارو مار کردن»؛ «کُم دَرین = شکار کردن»؛ «قد و از کردن = دست از کار کشیدن»؛ «لُوشَت زَین = یورش بردن»؛ «تَت هَاین = نابود کردن»؛ «خون جوش زَین = عطش داشتن برای جنگیدن»؛ «نیا به جَنگم = می‌ترسد» و ... (ر. ک. قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۶۹؛ رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۶۹—۷۲). کنایات موجود در سروده‌های حماسی بختیاری و بویراحمدی محسوس و ملموس و اغلب تکراری و کلیشه‌ای هستند.

۴-۴-۴-اغراق

اغراق در شعر حماسی، جزء ذات آن شمرده می‌شود و شاعر جهت بخشیدن تأثیر ماورایی و آفرینش تصاویری محکم و باورپذیر از آن بهره می‌برد (شمیسا، ۱۳۷۰، ص. ۹۳). این موضوع علاوه بر جذب مخاطب، زیبایی و دل‌نشینی اشعار را چند

برابر می‌کند. کاربرد این آرایه در سروده‌های حماسی بختیاری و بویراحمدی در وصف و ستایش قهرمانان قوم بختیاری و بویراحمدی مشاهده می‌شود.

کَلَنگِچِنَه تَش زَنُم تَش وَ سَرِ تَش کِه خُوا شُوراکَشُم اساق کِهیش
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۲۵).

Kōlāngcīnātāšzānōmtāšvāsāretāš kexōāšūrākāšōmesāqekāhŷāš

برگردان: محل نبرد کلنگ‌چین را پی‌درپی آتش می‌زنم، همراه با اسحاق کهیش که کدخدای مشورتی من است.
کلنگ‌چین محل نبرد قهرمان قومی بختیاری (اسدخان بهداروند) با حکومت قاجار است و شاعر با اغراق، آتش گلوله‌های اسدخان را چنان شدید می‌داند که گویی پی‌درپی منطقه را آتش می‌زند. در بیت دیگری نیز نحوه شمشیرزدن علی‌مرادن خان (قهرمان قومی بختیاری) را اغراق‌گونه توصیف می‌کند که به زمین برق و به آسمان آتش می‌زند:

شُمشیرِ عَلِیمَرْدُونِ طَلایِ بِي غَش بِه زَمینِ بَرَقِ ایزَنَه بِه آسَمُونِ تَش
(حسینی، ۱۳۷۶، ص. ۷۵).

šomšīrōmalimerdōntalāyēbiqāšbe zāminbarqēzane be āsāmūntāš

برگردان: شمشیر علی‌مردان طلای ناب است؛ مانند صاعقه بر زمین می‌کوبد و در آسمان آتش برپا می‌کند.
اغراق در هنر جنگاوری و آتش‌زدن:

شَادِ اوی عَلِی‌مَرْدُونِ تَفَنگِ سَرِ شُون تَش بِنُم بِه قَهفرخِ تَا کُه وَردُو
(قنبری، ۱۳۹۱، ص. ۱۷۴).

šādēvālīmerdōntēfāngsārēšōn tāšbēnōmbēqāfārōxtākōhēvōrdūn

برگردان: شاد آمد علی‌مردان که تفنگ بر سر شانه داشت. برای خاطر او باید از قهفرخ تا کوه فردون را به آتش بکشم.
اغراق در پاک‌کردن نام شاه به وسیله خان بختیاری:

طَیارَه بال‌بالِ اِیکَنَه سَر کُه وَردُون نُومَه شَانَه کُور کَنه شیرِ عَلِی‌مَرْدُون
(نوروزی، ۱۳۷۷، ص. ۹۰).

Tāyārābālbālēkōnēsārkōhēverdōn nūmēšōnākōrkōnēšīrālīmerdōn

برگردان: بالگردها بر سر کوه «ورودن» به پرواز درآمده‌اند تا علی‌مردان خان نام شاه را پاک کند.
در شعر زیر شاعر با اغراق می‌گوید «لُرکَه = lorkā» (بانگ مردانه) قهرمان بویراحمدی شیر را به وحشت می‌اندازد:
مُو بَچِیَه بَیرَاحِیمِ زَاصلِ گودَرز وَخَتِی لُرکَنَه اِیزَنُم شیرِ اِیگَرِش لُرز
(سیاهپور، ۱۳۹۲، ص. ۸۳).

Môbācāyābāirāhmāyōmzeāslēgūdārz vaḡtilorkānāzānōmšīrēgerešlārz

برگردان: من بچه بویراحمد و از نژاد گودرز. از غریو من هنگام نبرد شیر برخود می‌لرزد.
سیاهپور خَرده قَسَم قَدْ نِیکُنُمَوَاز وَسَطَ رَنگِ بَزَنُم وَ خُونِ سَرِبَاز
(رنجبر و سیاهپور، ۱۳۹۳، ص. ۶۹).

Siyapoorxardeqasamqadnikonombaz vasata rang bezanimvāxonesarbaz

برگردان: سیاهپور سوگندخورده که از جنگ دست نمی‌کشم تا تفنگم را از خون سربازان رنگین کنم (اغراق در کشتن سربازان).
شاعر با اغراق در وصف غلام‌حسن محمدی (از جنگجویان زبردست بویراحمدی در نبرد گجستان) و برای نشان‌دادن هیبت و شکوه جسمانی وی (پاهای بسیار تنومند و کف پاهای بلند و قوی)، شکاف‌های پاهای او را به اندازه قبر یک نظامی حکومتی (زریر) می‌داند:

شَقِ پَی غُلُومَسَن مَزاره زَریره گور خُونی بُرد بَهْمَنی مالِ جلیله
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۷۱).

šāqēpāčēqēlūmāsānmāzārzarīrē gūrḵónībārdbāhmānīmālējālīlē

برگردان: شکاف‌های پای غلام‌حسن به اندازه مزار زریر و اسلحه‌خانه سنگ‌بهمنی از آن طایفه جلیل است.
بیت زیر را یکی از همراهان کریم‌خان درحالی که پس از فتوحاتش در ناحیه‌ای از بهمنی اردو زده بود در وصف پیروزی‌های وی سروده است:

سردارُم و هَف سَلّی نظم دایه ایله چپانده چاربنیچه بار کرده دیله
(تقوی‌مقدم، ۱۳۷۷، ص. ۲۲۷)

Sārdārom o hāfsālīnāzmdāyācēlāqāpāndeçārbāniçabārkerdedilā

مشهور است که کریم‌خان برای اینکه این بیت مصداق پیدا کند، تعدادی از طوایف اطراف دیل و آرو را به منطقه چنار کوچاند (تقوی‌مقدم، ۱۳۷۷، ص. ۲۲۸). اینکه در هفت سالگی کسی بتواند چنین کارهای شگفت‌انگیزی بکند اغراق‌آمیز است.

جَر گَهرِس دو رگ مَدینِ کِل کَلَه‌قَنَدی هیچ شیرِی مثل لُهراس نکرده جنگِی
(صابری، ۱۴۰۱، ص. ۵۲).

Jārgerōsdūrāgmāđinkelēlāgāndīhīçšīrimesleohrāsnākerdejäñgī

برگردان: جنگ در «دو رگ مدین» قلّه کله‌قندی بالا گرفت و لهراسب در این جنگ چنان رزمی کرد که هیچ شیرِی تاکنون چنان نجنگیده است. مصراع دوم هم اغراق دارد و هم تشبیه تفضیل.

کَی لُهراس بُنگ ایزنه اردو دوکُوپه وَ کُوشک تا اردکون وَدینِ تُوپه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۱۰).

Kāēlohrās bong eizāneordūdokūpevākeveškāārdākūnvāđinetūpe

کی کهراس بانگ می‌زند: اردو در دو ستون آرایش یافته و از کُوشک تا اردکان به دنبال توپ در حرکت‌اند. از روستای کُوشک در بویراحمد تا اردکان فارس فاصله زیادی است و بیت اغراق دارد.

کَی لُهراس سُرخن سوار زده وَ پَهنّا بَهلِیتون چار دَوْلته سیی خِم تَهنّا
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۱۰).

Kāēlohrāssorḵānsāvārzādevāpāhnābehlītūñçārdūlātāsīḵemetehnā

برگردان: کی لهراسب سوار بر اسب سفید شورش کرد و گفت خودم به تنهایی همه نیروهای مهاجم را شکست می‌دهم. منظور از چهار دولت، مجموعه نیروهای ارتش، ژاندارمری و چریک‌های عشایری قشقایی و بختیاری است و اینکه یک نفر بتواند چنین نیروی عظیمی را شکست دهد دارای اغراق است.

کَی لُهراس زَر دار بَلی سبیل تَو ایدا بَیرَحَمَد تا کُهگَلُو غَشین رَو ایدا
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۱۳).

Kāēlohrāsserdārbālī sebīltōwēidābāyḡrāmādtākohgelōgešenrōwēidā

بیت از این جهت که می‌گوید کی لهراسب با تاباندن سبیل خود در زیر درخت بلوط و درحال استراحت در سراسر کهگیلویه و بویراحمد، قشون را برای جنگیدن به حرکت درمی‌آورد، دارای اغراق است.

کَی لُهراس سَر کَمَره اردو مَن تَنگه تا صد سال دال بَخَره جَر سَنگ مَنگه
(غفاری، ۱۳۶۲، ص. ۵۱).

Kāēlohrāssārekāmāreordūmenetāñgetāsādsāldālbeḵārejārsāngemāñge

بیت از این جهت که در مصراع دوم اجساد باقی مانده از جنگ سنگِ مَنگ را به اندازه خوراک صد سال لاش خورها می داند، دارای اغراق است.

کاری کرده عبدالله خان نکرده نادر کرّ ظُهر دَهسَه قَمَر رِهتِه و چادر
(کد ۳).

Kārīkerdeābdolāẖānnākerdenāderkārezohrdāsāgāmārrehtevāçāder

برگردان: عبدالله خان کاری کرد که نادر شاه هم با آن همه قدرت و شوکت جرأت انجام آن را نداشت. او در روز روشن و در موقعیت قمر در عقرب (که از دیدگاه ستاره‌شناسی زمان مناسبی برای حمله نیست) با بی‌پروایی به چادر نشینان جلیل و بابکانی در حال کوچ حمله کرد. اینکه عبدالله خان کاری بزرگ‌تر و جسورانه‌تر از نادر شاه انجام داده، اغراق است.

نتیجه

تحلیل موضوع پژوهش نشان می‌دهد که تشبیه، استعاره، کنایه و اغراق از جمله آرایه‌های پرکاربرد در سروده‌های حماسی بختیاری و بویراحمدی بوده است. تشبیه از عناصر پرتکرار و معمولاً مشابه‌ها از محیط کوهستانی و زندگی دامداری و کشاورزی آنان گرفته شده و بیشتر حسی به حسی هستند. دلیل این کار وجود ذهنی غیرپیچیده و ساده برای سرایندگان است و از سوی دیگر، مخاطبان این نوع سروده‌ها معمولاً از ذهنی پیچیده برخوردار نیستند. شفاهی بودن اشعار و نوع انتقال سینه‌به‌سینه از دیگر دلایل ساده بودن تشبیهات به کاررفته است. علاوه بر این، شاعران اغلب تحصیل و مطالعه خاصی نداشتند و تنها در جلسات شاهنامه‌خوانی داستان‌ها و نقالی‌ها را می‌شنیدند و حفظ می‌کردند. قهرمانان قوم بختیاری از لحاظ قدرت جنگاوری و نیروی جسمانی به شیر و رستم و بویراحمدی به گرگ، مار، اژدها و رستم تشبیه شده‌اند و زنان جنگجویان به شیر و پلنگ ماده تشبیه شده‌اند. از جمله الگوهای قهرمانی که جنگجویان به آنها تشبیه شده‌اند، رستم و بهرام است. بسامد بالای واژه رستم و گرز نشان می‌دهد که این شخصیت حماسی الگویی برای جنگجویان بختیاری و بویراحمدی بوده و هست و در بیشتر مواقع جنگجویان را به این شخصیت برجسته همانند می‌کنند.

شیر، پلنگ، گرگ و مار، از جمله حیواناتی هستند که در سروده‌های آنان به صورت استعاره به کاررفته‌اند و منظور جنگجویان هستند. وجود این حیوانات در محل زندگی مردم بختیاری و بویراحمدی و نقش ویژه آنها به عنوان جنگجویان برتر طبیعت سبب استعاره‌سازی آنان در اشعار حماسی بختیاری و بویراحمدی شده است. عبارات کنایی به کاررفته بیشتر به نوعی کیفیت جنگجو و آماده بودن آنها برای انجام جنگ‌های بیشتر و عزادار بودن اشخاص اشاره دارند. در توصیف قهرمانان قومی و برای نشان دادن شکوه و هیبت جنگاوری آنان اغراق کرده‌اند.

منابع

- آموزگار، ژاله (۱۳۸۶). *زبان، فرهنگ و اسطوره* (چاپ اول). معین.
- انجوی شیرازی، ابوالقاسم (۱۳۶۹). *فردوسی‌نامه* (ج ۲؛ چاپ سوم). علمی.
- بختیاری، علیقلی خان (۱۳۶۲). *تاریخ بختیاری* (چاپ دوم). اساطیر.
- تقوی مقدم، مصطفی (۱۳۷۷). *تاریخ سیاسی کهگیلویه* (چاپ اول). موسسه مطالعات تاریخ معاصر.
- حاجیان‌پور، حمید، و سیاه‌پور، کشواد (۱۳۹۳). بازتاب سیاست عشایری رضاشاه در اشعار و سروده‌های بومی بویراحمد.
- پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام، ۸(۱۵)، ۱۲۱-۱۴۶. <https://doi.org/10.22111/jhr.2014.2047>

- حسن‌لی، کاووس (۱۳۸۳). گونه‌های نوآوری در شعر معاصر ایران (چاپ اول). ثالث.
- حسینی، بیژن (۱۳۷۶). اشعار و ترانه‌های مردم بختیاری (چاپ اول). شهسواری.
- حسینی، ساعد (۱۳۸۱). شعر، موسیقی و ادبیات شفاهی استان کهگیلویه و بویراحمد (چاپ اول). فاطمیه.
- رستگارفسائی، منصور (۱۳۸۸). پیکرگردانی در اساطیر (چاپ دوم). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- رنجبر، مجید، و سیاهپور، کشواد (۱۳۹۳). قیام عشایر جنوب در اشعار و سروده‌های محلی. تاریخ ایران، ۷(۱)، ۸۲-۵۳.
- https://irhj.sbu.ac.ir/article_95014.html
- سیاهپور، کشواد (۱۳۹۲). حوادث تاریخی بویراحمد در دوره‌های قاجار و پهلوی و بازتاب آن در اشعار شاعران محلی [پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]، دانشگاه شیراز.
- شفیعی‌کدکنی، محمدرضا (۱۳۶۶). صورخیال در شعر فارسی (چاپ سوم). آگاه.
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۰). بیان (چاپ هشتم). میترا.
- شوالیه، ژان (۱۳۸۸). فرهنگ نمادها (سودابه فضایی، مترجم؛ ج. ۱-۵؛ چاپ سوم). جیحون.
- شهبازی، اصغر (۱۳۹۸ الف). بیت یا سوگ چکامه‌های حماسی بویراحمدی. فرهنگ و ادبیات عامه، ۳۰(۳)، ۱۲۵-۱۴۹.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1723555>
- شهبازی، اصغر (۱۳۹۸ ب). نقد توصیفی و ساختاری سوگ چکامه‌های حماسی بختیاری؛ گونه‌ای از اشعار عامه. فرهنگ و ادبیات عامه، ۷(۲۸)، ۲۱۹-۲۴۹.
- <https://cfl.modares.ac.ir/article-11-32815-fa.html>
- صابری، عبدالواحد (۱۴۰۱). صورت‌بندی و تحلیل بن‌مایه‌های حماسی در ادبیات عامه کهگیلویه و بویراحمد [رساله دکتری، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی]. گنج.
- <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/4475c0738cd85f48e31401615b881d1f/search/30c970143691f436817d35f28192f218>
- عبداللهی، منیژه (۱۳۸۱). فرهنگ نامه جانوران در ادب پارسی. (ج. ۲؛ چاپ اول). پژوهنده.
- غفاری، یعقوب (۱۳۶۲). نمونه‌ای از اشعار محلی مردم کهگیلویه و بویراحمد و شرح کوتاهی از زندگی کی‌لهراس (چاپ اول). چاپ‌خانه امیر.
- فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۹۳). شاهنامه (جلال خالقی مطلق، پیرایش؛ ج. ۱؛ چاپ اول). سخن.
- قنبری‌عدیوی، عباس (۱۳۹۱). فولکلور مردم بختیاری (چاپ اول). نبوشه.
- کوپر، جی. سی (۱۳۹۲). فرهنگ نمادهای آیینی (ر. بهزادی، مترجم؛ چاپ اول). علمی.
- گرمرودی، میرزا فتاح‌خان (۱۳۷۰). سفرنامه ممسنی (به کوشش ف. فتاحی؛ چاپ اول). مستوفی.
- لایارد، ا. (۱۳۶۷). سفرنامه لایارد یا ماجراهای اولیه در ایران (م. امیری، مترجم؛ چاپ اول). وحید.
- مجیدی، نورمحمد (۱۳۸۱). مردم و سرزمین‌های کهگیلویه و بویراحمد (چاپ اول). بازتاب اندیشه.
- محمدی، قهرمان (۱۳۹۴). گزیده شعر بختیاری؛ کتاب ۲ (چاپ اول). نبوشه.
- مختاریان، بهار (۱۳۹۲). درآمدی بر ساختار اسطوره‌ای شاهنامه (چاپ اول). آگاه.
- نامورمطلق، بهمن (۱۳۸۹). اسطوره، متن بینا‌نشانه‌ای (چاپ اول). علمی - فرهنگی.
- نوروزی بختیاری، غلامعباس (۱۳۷۷). کتاب آنزان (چاپ اول). آنزان.
- ویدن‌گرن، گئو (۱۳۹۳). پژوهشی در خرقه درویشان و دلق صوفیان (ب. مختاریان، مترجم؛ چاپ اول). آگاه.

هال، جیمز (۱۳۹۰). *فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب* (ر. بهزادی، مترجم؛ چاپ اول). فرهنگ معاصر.
همایی، جلال‌الدین (۱۳۷۰). *فنون بلاغت و صناعات ادبی* (چاپ هفتم). هما.
هینلز، جان راسل (۱۳۹۳). *شناخت اساطیر ایران* (ب. فرخی، مترجم؛ چاپ چهارم). اساطیر.

منابع میدانی (مصاحبه‌شوندگان)

آراسته، سیامک. ۶۳ ساله. کهگیلویه و بویراحمد. دنا. روستای بادمگان (کد ۲).
جانی‌پور، امیر. ۹۰ ساله. کهگیلویه و بویراحمد. بویراحمد. روستای باغچه جلیل (کد ۳).
بیژنی، فرامرز. ۷۳ ساله. چهارمحال و بختیاری. فلارد. روستای خُنگ (کد ۱).

References

- Abdulahi, M. (2002). *Dictionary of animals In Persian literature*. Researcher. [In Persian].
- Amozgar, Jh. (2007). *Language, culture and mythology*. Moin. [In Persian].
- Anjovi-Shirazi, A. (1990). *Ferdowsinamah*. Scientific. [In Persian].
- Bakhtiari, A. (1983). *History of Bakhtiari. Asatir*. [In Persian].
- Cooper, J.C. (2012). *Culture of ritual symbols* (R. Behzadi, Trans.). Scientific. [In Persian].
- Ferdowsi, A. (2013). *Shahnameh*. Parash c. Absolute creator. Sokhan. [In Persian].
- Garmroudi, M. (1991). *Mamsani's travelogue* (By F. Fatahi). Mostofi. [In Persian].
- Ghaffari, Y. (۱۹۸۳). *An example of the local poems of the people of Kohgiluyeh & Boyerahmad & a short description of the life of Kilahras*. Amir Printing House. [In Persian].
- Ghanbari-Adiavi, A. (2011). *Folklore of Bakhtiari people*. Niuseh. [In Persian].
- Hajianpour, H., & Siahpour, K. (2013). Political reflection of Reza Shah's nomads in Boyer Ahmad's native poems and songs. *Historical studies of Iran and Islam*, 8(15), 121-146. <https://doi.org/10.22111/jhr.2014.2047> [In Persian].
- Hall, J. (2011). *Pictorial dictionary of symbols in Eastern & Western art* (R. Behzadi, Trans.). Contemporary Culture. [In Persian].
- Hassanli, K. (2004). *Types of innovation in contemporary Iranian poetry*. Sales. [In Persian].
- Hinels, J. (2013). *Knowledge of Iranian mythology* (B. Farrokhi, Trans.). Asatir. [In Persian].
- Homai, J. (1991). *Rhetoric techniques & literary industries*. Homa. [In Persian].
- Hosseini, B. (1997). *Poems and songs of Bakhtiari people*. Shahsavari. [In Persian].
- Hosseini, S. (2002). *Poetry, music and oral literature of Kohgiluyeh & Boyerahmad province*. Fatemiyeh. [In Persian].
- Layard, A. (1988). *Layard's travelogue or early adventures in Iran* (M. Amiri, Trans.). Vahid. [In Persian].
- Majidi, N.M. (2002). *People & lands of Kohgiluyeh & Boyer Ahmad*. Reflection of Thought. [In Persian].
- Mohammadi, kh. (2014). *An excerpt of Bakhtiari's poetry*, Book 2. Newshe. [In Persian].
- Mukhtarian, B. (2012). *An introduction to the mythological structure of Shahnameh*. Agah. [In Persian].
- Namvrmotalaq, B. (2010). *Myth, visionary text*. Scientific & Cultural. [In Persian].
- Nourozi Bakhtiari, G. (1998). *Anzan's book*. Anzan. [In Persian].
- Ranjbar, M., & Siahpour, K. (2013). Uprising of southern nomads in local poems and songs. *History of Iran*, 7(1), 82-53. https://irhj.sbu.ac.ir/article_95014.html [In Persian].
- Rastegarfasaei, M. (2009). *Transformation in mythology*. Research Institute of Humanities & Cultural

Studies. [In Persian].

Saberi, A. (2022). *Formulation & analysis of epic themes in the popular literature of Kohgiluyeh & Boyer Ahmad* [Doctoral dissertation, Research Institute of Humanities & Cultural Studies]. Ganj. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/4475c0738cd85f48e31401615b881d1f/search/30c970143691f436817d35f28192f218> [In Persian].

Shafiei Kadkani, M. (1987). *Imaginary images In Persian poetry*. Aghaz. [In Persian].

Shahbazi, A. (2018a). Bait or the epic lamentations of Boyer Ahmadi. *Popular culture & literature*, (30), 125-149. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1723555> [In Persian].

Shahbazi, A. (2018b). Descriptive & structural criticism of Bakhtiari's epic laments; A type of popular poems. *Popular culture & literature*, 7(28), 219-249. <https://cfl.modares.ac.ir/article-11-32815-fa.html> [In Persian].

Shamisa, C. (1991). *Expression*. Mitra. [In Persian].

Showalie, J. (2009). *The culture of symbols* (S. Fazaeli, Trans.). Jihoon. [In Persian].

Siahpur, K. (2012). *Historical events of Boyar Ahmad in the Qajar & Pahlavi periods & its reflection in the poems of local poets* [Unpublished master's thesis], Shiraz University. [In Persian].

Taghavi Moghadam, M. (1988). *Political history of Kohgiluyeh*. Institute of Contemporary History Studies. [In Persian].

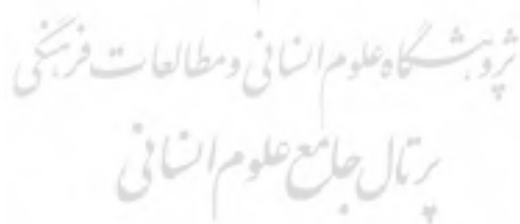
Veidengren, G. (2013). *Research on the cloak of Dervishes and Sufis* (B. Mokhtarian, Trans.). Agah. [In Persian].

Field Sources (Interviewees)

Araste, S. 63 years old. Kohgiluyeh & Boyer Ahmad. Dana Badmegan village. (C. 2). [In Persian].

Bijni, F. 73 years old. Chaharmahal & Bakhtiari. Flard. Khong village. (C.1) 1. [In Persian].

Janipour, A. 90 years old Kohgiluyeh and Boyer Ahmad. Boyer Ahmad. Baghche Jalil village. (C. 3). [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی